

Et godt liv i egen bolig

Boligjakten

PERSONER MED FUNKSJONS-
nedsettelse vil bo som andre. Hvordan du bor, har mye å si for hvordan livet er. Alle har vi ulike meninger om hvordan vi ønsker å leve våre liv, hvem vi vil leve med og hvor vi vil bo. Å velge dette, er likevel ingen selvfølge for alle. Årsaker kan være mangel på tilgjengelige boliger, eller at det etableres store områder med omsorgsboliger/boenheter der tjenestene organiseres slik at det ligner en institusjon.

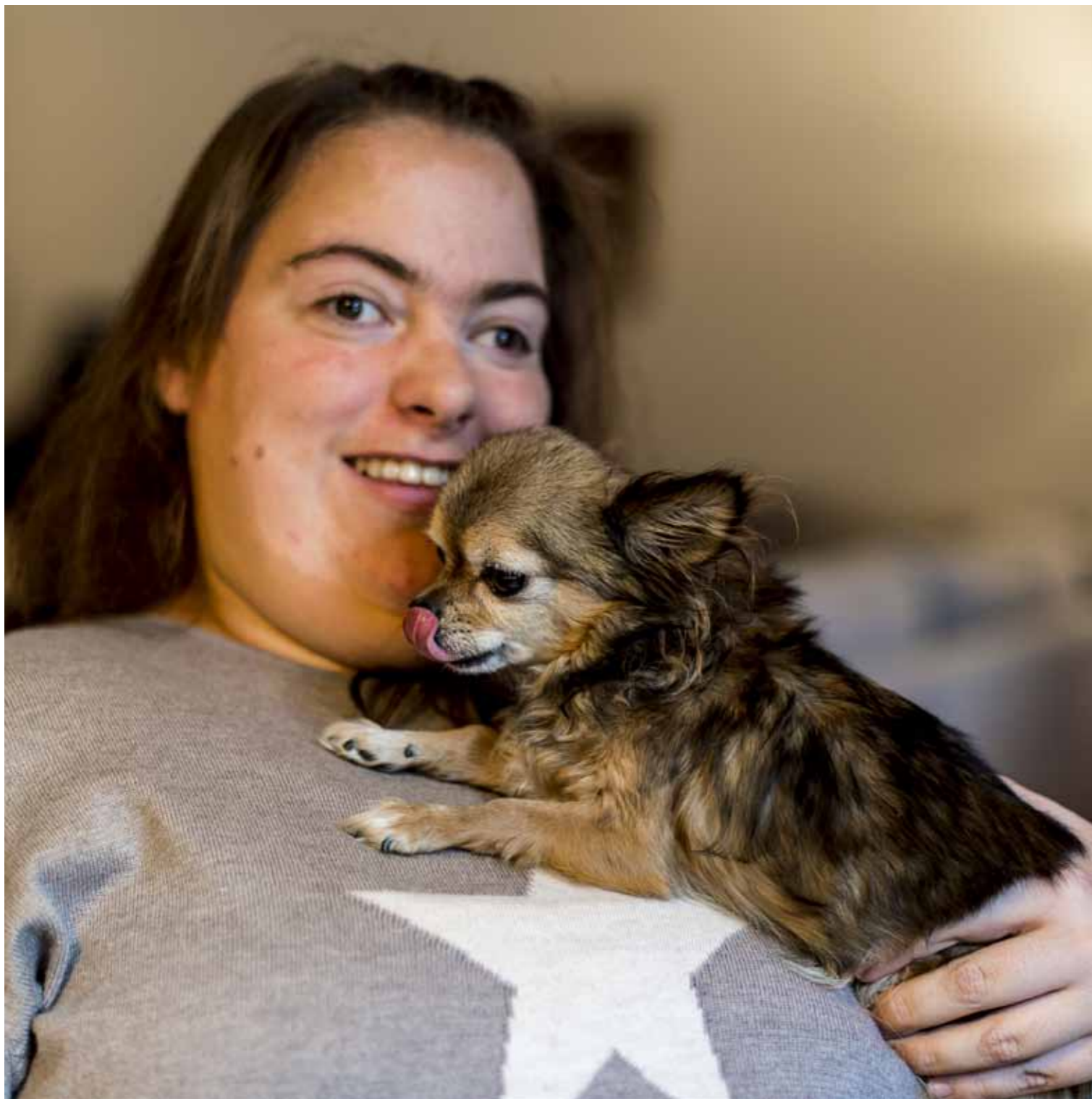
Det finnes ingen fasitsvar på hvordan mennesker skal bo. Ikke alle ønsker å bo alene eller med samboer. Det viktige er at funksjonshemmede sees på som enkeltmennesker, ikke som en gruppe, og at det ikke settes betingelser for hvor man skal bo for å få tjenester fra kommunen.

SAFO ønsker med denne brosjyren å inspirere til individuelle løsninger. Her vil du møte tre unge voksne med ulike utfordringer, som alle bor slik de selv ønsker. Silje, Tormod og Tine har i samarbeid med sine kommuner etablert sitt hjem, sin tilværelse med trivsel og aktivitet.

DET VIKTIGE SAMARBEIDET MED KOMMUNEN

Alle de tre vi møter peker på en viktig forutsetning: Et godt samarbeid mellom den enkelte og kommunen. Er du på jakt etter en bolig som egner seg, samtidig som du har behov for tjenester fra kommunen, begynn samarbeidet med kommunen så tidlig i prosessen som mulig.

Er du kommunalt ansatt eller politiker: I samarbeidet med den enkelte som trenger tjenester og hjelp til å skaffe seg bolig, finner du ofte gode løsninger.

– Vil delta i samfunnet

Silje (26) er utdannet grafisk designer og bor i egen leilighet i Oslo sammen med samboeren og en bitteliten hund som heter Nemi.

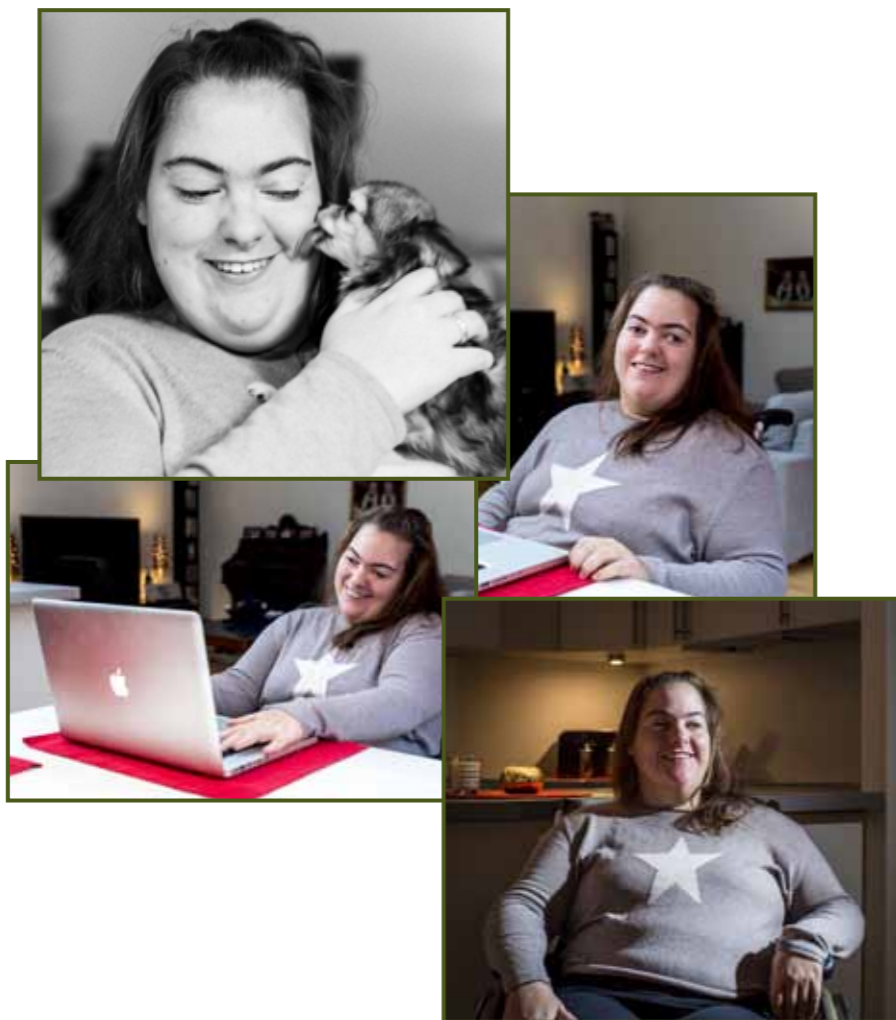
DA SILJE JOHANNE HUSUM nærmet seg 18-årsdagen, ville hun flytte fra moren og få seg sitt eget hjem. En egen leilighet var drømmen, men fordi hun er avhengig av rullestol kan hun ikke bo hvor som helst. Drømmeleiligheten måtte være praktisk for henne og assistentene hun er avhengig av for å klare seg i hverdagen. Toromsleiligheten sentralt i Oslo var perfekt!

– Det var mamma som gikk på visninger for meg. «Jeg har funnet leilighet til deg», sa hun. Jeg flyttet inn da bygget var helt nytt, og leiligheten ble kjøpt ut fra prospektet, forteller Silje.

Leiligheten er i første etasje, noe som er veldig kjekt når hun skal ut og inn med rullestolen. Siden Silje kjøpte før den var ferdig bygget, gjorde byggefirmaet noen små tilpasninger. Blant annet ble det laget litt større soverom og gang enn det som var standard.

Det å flytte for seg selv er en naturlig del av en ungdoms løsrivelsesprosess fra foreldrene. Men hvis du har en funksjonsnedsettelse, kan det å flytte hjemmefra by på utfordringer andre ungdommer ikke trenger å tenke på.

– Det var viktig for meg å kunne klare meg selv også, sier Silje. Men det var selvfølgelig litt skummelt i begynnelsen, da jeg flyttet fra mamma.

« Jeg ønsker å delta i samfunnet på lik linje med alle andre, og det å bo i et vanlig bomiljø er en del av det. »

Silje var privilegert som hadde mulighet til å kjøpe leilighet i Oslo i så ung alder. På grunn av en legefeil da hun ble født, hadde hun fått en erstatning som gjorde det økonomisk mulig for henne å komme inn på boligmarkedet. Alternativet ville trolig vært å bo i en omsorgsbolig eller annen tilpasset bolig, men dette var en bosituasjon Silje absolutt ikke ønsket, eller følte at hun hadde behov for. Silje og moren tok derfor kontakt med bydelen og skisserte hvordan de kunne gjøre det med kjøp av leilighet. Dette gikk ganske smertefritt.

Like viktig som det å finne et sted å bo, var det imidlertid å få den hjelpen Silje trengte for å få hverdagen til å gå rundt. Og det har ikke alltid vært like lett. Pr i dag har Silje 11 timer brukerstyrt personlig assistent i døgnet, noe som er helt nødvendig for henne for å kunne ivareta sine personlige og sosiale behov.

– Jeg ønsker å delta i samfunnet på lik linje med alle andre, og det å bo

i et vanlig bomiljø er en del av det. Hvis jeg hadde blitt tvunget til å bo i et bofellesskap, ville jeg blitt veldig deprimert. Jeg ville ikke følt at jeg hadde noe liv hvis jeg skulle bo et sted der andre bestemte når jeg skulle stå opp og når jeg skulle legge meg.

Silje er utdannet grafisk designer og skal videreutdanne seg innen animasjon. Hun tenker at det å bo i egen bolig er svært viktig for å kunne ha et verdig liv. I dag bor hun i leiligheten sammen med samboeren og en bitteliten hund, som bærer navnet Nemi. Hun bestemmer selv hvem som blir ansatt som hennes assistenter, samt hvor, når og hvordan assistansen skal gis. Hun har ingen tro på at hun ville fått et like godt tilbud i et bofellesskap.

– Selv om jeg har en funksjonsnedsettelse, vil jeg bestemme over mitt eget liv. Det tror jeg alle mennesker ønsker, sier Silje.

Sømådøl^{og} friluftsmann

Tormod er en 26 år gammel friluftsmann som bor i Sømådalen, midt inne i Femundsmarka.

MIDT I FEMUNDSMARKA, SÅ tett på uberørt natur som du kan komme i bebygde strøk, ligger Sømådalen. Ei grend med 80 små og store innbyggere. En av dem er 26-åringen Tormod Steigen Johnsgård, en friluftsmann, som til tross for sin medfødte døvblindhet lever som engerdøler flest.

Siden han var 18 år gammel har han hatt sitt eget hjem i kårboligen på hjemgården Johnsgård, rett over tunet for foreldrene.

Han nyter nærheten til naturen, sommer som vinter, og kommuniserer med de nærmeste ved hjelp av taktilt tegnspråk. Tormod fisker i Langsjøen, går på ski, sparker og drar på tur med scooter. Om sommeren

bader han så ofte han kan, helt siden han var liten har han elsket alt med vann.

I stedet for å sende sønnen til en annen del av landet for å få tilrettelagt hjelp og bolig i ung alder, hadde foreldrene Grete A. Steigen og Jan Ole Johnsgård klokketro på at det kjente og kjære bygdemiljøet ville være det beste for ham. Et godt samarbeid med kommunen har vært en forutsetning for å gi Tormod et verdig voksenliv.

– Hvis Tormod hadde bodd langt unna oss, hadde vi ikke hatt mulighet til daglig kontakt. Dette var et spørsmål om å være foreldre eller ikke, sier Grete.

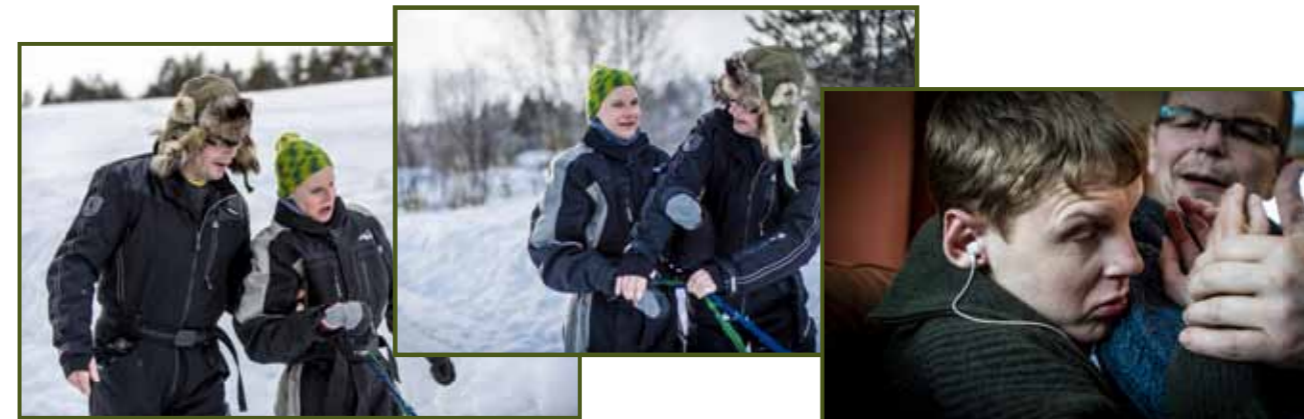
Tormod er avhengig av mye hjelp i hverdagen. For tiden er 6 ansatte fordelt på 4,5 årsverk involvert i tjenesteapparatet rundt ham. En av de som er headhuntet til Tormod sitt tilbud er onkelen Reidar Martin Steigen, som er pedagogisk leder og teamleder. Han har ansvaret for opplegget rundt Tormod, for at personalet fungerer godt sammen med ham og med hverandre, og for at dagene blir meningsfylte. Mor Grete er Tormods hjelpeverge, og den som rekrutterer de ansatte. Familien har i alle år samarbeidet med Statped Sør-Øst, fagavdeling for døvblindhet og kombinerte syns- og hørselsvansker (tidligere Skådalen kompetansesenter og regionsenteret for døvblinde.)

Ettersom Tormod er i den heldige situasjonen at personalet er ansatt i forhold til en medlever-turnus, så styres ikke hans hverdag av fastlagte rutiner, der klokkeslett og vaktskifte legger hindringer i veien for de aktivitetene han velger. Det er kommunen som ansetter, men Grete er med på intervjuene ved ansettelse. Det gis opplæring i kommunikasjon og taktilt tegnspråk. Når vi kommer på besøk er det gnistrende kaldt vintervær, med hele 27

minusgrader, men inne i Tormods leilighet varmer pelletsovnene godt. I fjellbygda lar de seg imidlertid ikke skremme av at det er litt "småkaldt", så etter praten spenner Tormod på seg skiene til ære for fotografen. Da Tormod var liten, besøkte familien Signo Døvblindesenter i Andebu i Vestfold, der det er tilrettelagte boliger for personer med medfødt døvblindhet.

– Dette tilbudet kunne vi få til hjemme, tenkte vi. Tormod var allerede da svært knyttet til oss, til brødrene sine, familien på gården og omgivelsene hjemme. Et brudd i livet hans ville bli veldig sårt, og det ville vi ikke utsette ham for. Der og da bestemte vi oss for at han skulle bli hjemme på gården, og vi begynte å legge en plan for livet hans – uten brudd, sier moren Grete.

Tormod fikk en tøff start på livet. I tillegg til nedsatt hørsel og syn, har Tormod en rekke andre fysiske utfordringer som har gjort livet hans til tider svært smertefullt. Inntil for tre år siden kunne han så vidt se, men nå er han helt blind på begge øynene. Han har en liten hørselsrest på høyre øre og er svært glad i å høre på musikk på iPhone sin.

Det var som sagt uaktuelt for foreldrene å sende Tormod til en annen kant av landet alene, og familien ønsket heller ikke å flytte. Sønnen måtte imidlertid ha en tilrettelagt bolig den dagen han skulle flytte hjemmefra. I samarbeid med kommunen og overformynderiet kom foreldrene frem til at det å pusse opp og bygge om kårboligen hjemme på gården ville være en god løsning.

– Vi lånte 600.000 kroner i en lokal bank, og la i tillegg ned en hel del egeninnsats, forteller Grete.

Hun og ektemannen eier kårboligen og leier den ut til Engerdal kommune, som igjen leier ut huset til Tormod. Kommunen betaler for det arealet de ansatte benytter til soverom og bad.

Det var overformynderiet som foreslo denne løsningen og foreldrene understreker at det har vært viktig for dem å ha alt det formelle i orden gjennom hele prosessen.

– Det var viktig for oss foreldre å skape en myk overgang for Tormod i alle faser fram til nå. Han skulle få lov å være i sitt kjente, trygge miljø, understreker moren. Både for foreldrene og Tormod betyr det mye å kunne treffes hver dag.

Tilbudene familien har fått til i Sømådalen er unikt, og de arrangerer jevnlig samlinger for døvblindfødte og deres familier. Grete Steigen vil også rose Engerdal kommune, som har vært enestående gode til å tilrettelegge. De har aldri sett på Tormod som et problem, heller en ressurs.

Fikk et liv som deg og meg

29 år gamle **Tine** har en jobb hun trives i, bor i egen leilighet og har en aktiv fritid. Sånn har det ikke alltid vært.

29-ÅRINGEN TINE MELBY VISER oss stolt rundt i leiligheten sin i Sande, som er en mellomstor kommune i Vestfold. Tine har Downs syndrom og bodde i seks år i bofellesskap med andre utviklingshemmede. Da hun kunne flytte i egen leilighet med BPA (Brukerstyrt Personlig Assistanse), fikk hun et helt nytt liv, et liv som deg og meg.

Her har hun kjøkken der hun lager mat, en lys og fin stue der hun kan se på TV, lese og spille spill, og på soverommet står datamaskinen. Det lukter rent og nyvasket i hele huset, gulvvasken tok Tine selv dagen før. Nå har hun akkurat vært på jobben i Sande sentrum, der hun lager krydderbokser sammen med kollegene. Dagens plan

er å lage mat og hygge seg sammen med assistenten Siv Evy Fosse resten av kvelden. Og om noen dager reiser de på ferietur til Lanzarote.

Tine har ikke så lett for å uttrykke seg med talespråk. Hun er ei livsglad jente som trives både hjemme og på jobb. Hun går på svømming og ridning, reiser på besøk til andre og har en vanlig hverdag med rom for både rutiner og spontanitet. Men sånn har det ikke alltid vært.

– Tine flyttet hjemmefra og inn i et bofellesskap da hun var 21 år gammel. Det var det tilbudet kommunen hadde. Men løsningen fungerte meget dårlig for min datter, forteller moren Kari Melby.

«Hun vet alltid hva som skal skje og hun bestemmer i den grad hun er i stand til det over sitt eget liv.»»

I bofellesskapet bodde det til sammen 24 utviklingshemmede med ulike utfordringer. Det verste var likevel at Tine måtte forholde seg til opptil 50 ulike ansatte pr år som skulle ivareta hennes hjelpebehov. Dagen ble også i stor grad styrt ut fra de ansattes vaktplaner og behov.

Etter at Tine flyttet inn i bofellesskapet, så moren store forandringer hos datteren, og mange tegn på at hun mistroddes med bosituasjonen. Fra å være ei trygg og glad jente, lukket hun seg mer og mer inne i seg selv, hun ville helst sitte inne og lese Se og Hør og drikke cola. Det ble etter hvert åpenbart at det ikke var bra for Tine å bo i bofellesskapet, og prosessen med å flytte i egen leilighet ble satt i gang. Det tok ett års tid.

– Det første jeg gjorde var å søke om å få brukerstyrt personlig assistent (BPA) til henne. Tine klarer seg ikke selv, hun er helt avhengig av å ha noen hos seg, døgnet rundt, forklarer moren.

Lovverket sier at offentlig helse- og omsorgstjeneste skal følge brukeren, ikke boligen. Dersom Tine først fikk innvilget BPA, ville det være lettere for Tine å flytte til en annen bolig. Da vedtaket om BPA var i orden, begynte Kari leilighetsjakten. Hun beskriver den koselige rekkehusleiligheten som perfekt for Tine. Her er det et ekstra soverom som assistentene kan bruke, og ellers en praktisk planløsning. Den ligger også i nærheten av morens bosted.

For at det skulle være mulig for Tine å kjøpe leiligheten, fikk hun innvilget et boligtilskudd fra kommunen som dekket innskuddet på borettslagsleiligheten. Andre utgifter dekker Tine selv av trygden sin. Økonomien er ikke veldig romslig, men hun klarer seg.

I løpet av de to årene Tine har bodd for seg selv, har Kari og alle andre sett en enormt positiv utvikling hos datteren. Hun formelig stråler!

– Det manglet ikke på advarsler da Tine skulle flytte ut av bofellesskapet. «Stakkars Tine, hun kommer til å bli så ensom», sa folk til meg. Men nå har hun jo alltid en assistent som er hos seg, og kan være med henne. De kan gjøre hyggelige ting sammen og hun kan alltid føle seg trygg. De fem assistentene er folk hun kjenner godt, som hun selv har vært med på å ansette. Da hun bodde i bofellesskap satt hun ofte alene og spiste middag, og det kom stadig nye mennesker innom, mennesker hun aldri rakk å bli kjent med, sier Kari. Nå lager og spiser Tine mat sammen med assistenten, slik hun gjorde da hun bodde i foreldrehjemmet. Tett og godt samarbeid mellom assistentene og Kari bidrar til forutsigbarhet og trygghet for Tine. Hun vet alltid hva som skal skje og hun bestemmer i den grad hun er i stand til det over sitt eget liv.

Det er selve essensen i BPA-ordningen og det er nesten vanskelig å forstå at det er mulig at livet kan være så forskjellig med og uten BPA. – Tine har forsøkt begge deler og vet at det er slik. Moren sier hun for noen år siden aldri ville trodd at hun som den naturligste ting i verden skulle bli invitert på besøk til datteren og få servert en deilig middag i en nyvasket og koselig leilighet. Og at Tine klarer mye av dette selv!

– Det har enorm betydning for livskvaliteten til et menneske å kunne leve det livet en selv ønsker, i stedet for å måtte bo i et stort bofellesskap fordi det passer best for noen andre.

Rettigheter

Rett til individuell vurdering av tjenestebehov.

Pasient- og brukerrettighetsloven bestemmer at de som har behov for nødvendige tjenester, har rett til å motta dette. Kommunen har kun i særlige tilfeller mulighet til å sette vilkår om spesielt bosted for å yte lovpålagte tjenester. Dette kan for eksempel være tilfelle hvis personen er bosatt på en øy uten broforbindelse. Helse- og omsorgstjenesteloven har regler om kommunens plikt til å yte tjenester. Staten overfører midler til kommunene for å yte ulike tjenester for alle. Kommunen kan i tillegg få midler per person med utviklingshemming over 16 år, og en statlig toppfinansiering ved ressurskrevende tjenester.

Kommunen skal medvirke til å skaffe boliger til vanskeligstilte.

Kommunen har ikke plikt til å skaffe bolig til mennesker med nedsatt funksjonsevne. Men de skal hjelpe den enkelte som har problemer med å kunne klare dette på egen hånd. Dette kan innebære å se etter og svare på annonser, gå på visninger, søke om lån, sette opp budsjett osv.

Rett til å velge.

FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter, artikkel 12, gir **alle** som oppholder seg lovlig i landet en rett til fritt å velge hvor en ønsker å bo. FNs konvensjon om rettigheter til mennesker med nedsatt funksjonsevne, artikkel 19, slår fast at mennesker med nedsatt funksjonsevne har rett til å velge bosted, hvor og med hvem de vil bo, på lik linje med andre. De må ikke bo i en bestemt boform. Helse- og omsorgstjenestelovens formålsparagraf slår også fast at den enkelte har rett til å leve og bo selvstendig.

Tekniske hjelpemidler.

For å fungere i egen bolig kan det være aktuelt med både hjelpemidler og tilpasning av boligen. Kontakt ergoterapeut eller fysioterapeut i kommunen for råd og veiledning. De kan anbefale løsninger, orientere om hva folketrygden dekker og bistå med å søke. Dersom det ikke er tilstrekkelig fagkompetanse lokalt, skal lokale fagfolk kontakte hjelpemiddelsentralen i fylket, slik at du kan få bistand derfra.

Husbankens virkemidler

Startlån skal bidra til å skaffe og sikre egnede boliger. Målgruppen er blant andre funksjonshemmede. Startlån gis til kjøp, utbedring og oppføring av bolig, samt refinansiering.

Grunnlån skal bidra til å fremskaffe boliger for vanskeligstilte. For å få grunnlån må boligen oppfylle kvalitets-kriterier knyttet til universell utforming og energi/miljø. Grunnlån gis til oppføring og utbedring av bolig. Det gis også til kjøp av utleieboliger og garasje.

Boligtilskudd til etablering skal bidra til å skaffe og sikre egnede boliger til vanskeligstilte på boligmarkedet. Tilskuddet er sterkt behovsprøvd. Boligtilskuddet gis til oppføring av bolig, kjøp av brukt bolig, utbedring av eksisterende bolig og refinansiering.

Boligtilskudd til tilpasning skal medvirke til å få tilpasset boligen sin, slik at denne fungerer godt over tid. Målgruppen er husstander med svak økonomi. Tilskuddet gis til oppføring av bolig, kjøp av brukt bolig og utbedring av eksisterende bolig.

Prosjekteringstilskudd.

Målgruppen er personer med nedsatt funksjonsevne og eldre. I forkant kreves et samarbeid med fagpersoner som ergoterapeut eller arkitekt for prosjektering og utredning av bolig og uteområder. Tilskuddet gis til bistand i oppføring av ny bolig, tilpasning ved kjøp av brukt bolig og utbedring av eksisterende bolig.

Tilskudd til prosjektering og installering av heis. Formålet for tilskuddet er å fremme tilgjengelighet. Målgruppen er personer med nedsatt funksjonsevne. Tilskuddet gis til eiere av eksisterende boligeiendommer med minst tre etasjer.

Bostøtte skal bidra til å redusere bostøttekostene for husstander med lav inntekt, blant annet uførepensjon. For å få rett til bostøtte kreves det at boligen er godkjent for helårsbruk, er selvstendig med egen inngang* og har eget bad og toalett og gir adgang til hvile og matlaging*.

*Unntak her for kommunalt disponerte sosiale boliger (bofellesskap).

Nyttige henvisninger

- Se www.husbanken.no for mer informasjon om lån og tilskudd.
- Se www.nav.no for informasjon om hjelpemidler.
- Se www.nhf.no Aktuelle publikasjoner:
 - Bruk dine rettigheter. Bolig.
 - Bruk dine rettigheter. Tekniske hjelpemidler.
 - Kjøkkenet - valg og løsninger.
 - Unge på boligmarkedet.
- Se www.nfunorge.org Aktuelle publikasjoner:
 - Sjef i eget hus (bok).
 - Ni personer med utviklingshemning viser veien frem til egen bolig.
 - Reportasjebok om overganger.
 - Retten til eget hjem (brosjyre).
- Juridisk rådgivning for medlemmer hos **NFU Tlf: 22 39 60 50**
- www.fndb.no Foreningen Norges døvblinde

likeverd og
likestilling

